

KUR'AN'DA İMAN ESASLARI
VE
KADER SORUNU

DESTEK YAYINLARI: 1678

DİN/FELSEFE: 11

HÜSEYİN ATAY / KUR'AN'DA İMAM ESARLARI VE KADER SORUNU

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Melih Atay

Editör: Ömer Faruk Atay

Son Okuma: Ömer Faruk Atay

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak-Mesud Topal-Nursefa Üzümler

Atay Yayıncılık: 6 Baskı 1961

Destek Yayınları: 7. Nisan 2021

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-797-9

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

www.destekmedyagrubu.com

Destek Dukkan

Yıkılmazlar Basım Yay. Prom. ve

Kâğıt San. Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad.

No. 62/B Bağcılar/İstanbul

Sertifika No. 45464

Tel. (0) 212 630 64 73

Hüseyin
Atay

Kur'an'da İman Esasları

ALLAH'A İMAN • MELEKLERE İMAN • KİTAPLARA İMAN
PEYGAMBERLERE İMAN • AHİRETE İMAN

ve
Kader Sorunu

İÇİNDEKİLER

ÖNCÜ ÇALIŞMA 7

ÖNSÖZ 15

GİRİŞ 17

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAN'A GÖRE İMAN ESASLARININ

TESPİTİ VE MÜDAFAASI 31

ALLAH'A İMAN 36

Bir Mürebbi Olarak Hz. Muhammed 36

Kur'an'ın İnşinin Sebebi ve Tarihinin Önemi 38

Kur'an'ı Anlamakta Takip Ettiğimiz Yol 40

1. Uluhiyet Sıfatları 43

a. Rab 43

b. Allah'ın Bir'liği 50

Allah'ın Bir'liğine İtirazlar 56

Allah'ın Birlik Sıfatı İle Reddedilmiş Olan İnançlar 61

Kur'an'ın Putperestliği Yıkma İçin Takip Ettiği Yol 65

2. Allah'ın Varlık Âlemi İle İlgili Sıfatları 69

a. İlim 70

b. Kudret 73

c. İrade 75

d. Yaratmak 76

e. Adalet 78

f. Rahmet 84

MELEKLERE İMAN 88

KİTAPLARA İMAN 93

PEYGAMBERLERE İMAN 97

Vahiy 98

İslamiyetin Getirdiği Asıl Fark 101

AHİRETE İMAN 105

Kur'an'da Ahiret Anlayışı 106

1. Ahiret Fikrinin Adaletle İlgisi 106

2. Ahiretin Varlığının İspatı 108

3. Kıyametin Kopma Zamanı ve Oluş Keyfiyeti 110

4. İnsanlar Allah'ın Huzurunda 111

5. İnsanların Barınacakları Yerler 114

a. Cehennem 114

b. Cennet 116

KADER SORUNU 119

Kader ile Allah'ın İlim İlişkisi 128

Kısa bir açıklama 129

Not 131

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN İMAN ESASLARINIMÜDAFAA EDERKEN TAKİP
ETTİĞİ GENEL METOTLAR VE DAYANDIĞI İLKELER 133

A. Telkin 134

B. Akıl ve Vicdan 136

C. İlim 142

D. Kıssa 144

E. Tekrar 146

F. Münakaşa Metodu 148

KUR'AN'INALLAH ANLAYIŞINI

ORTAYA KOYARKEN TAKİP ETTİĞİ ÖZEL METOTLAR 153

SONUÇ 159

KAYNAKÇA 163

DİZİN 173

ÖNCÜ ÇALIŞMA

“Kur’an’a Göre İman Esasları” doktora tezimin üçüncü baskısını ağabeyiyle beraber baskıya hazırlayan oğlum Melih, elli yıl sonra bu esere bir giriş ve açılım yazmamı önerdi. Ben de, tezimden önce yaptığım ilmi öğrenimimi kısaca anlatmayı gerekli gördüm.

1941 yılında babam İsmail Atay İstanbul Beyazıt Camisi imam vekili olunca, kardeşim İbrahim ve ben Rize Güneyce’den İstanbul’a geldik. Kadırğa İlkokulunun beşinci sınıfına naklimi aldım. Babamın dostu Trabzonlu Hafız Nihat aynı okulun başka bir sınıfında öğretmen idi. Hafız Nihat babama “Hüseyin ile beraber arapçaya başlayalım” dedi. Babam da olur dedi ve böylece ikimiz Şehzade Camisinin karşısında İbrahim Paşa Camisi imamı müderris Hacı Hasip Efendiden arapça okumaya başladık. Cumartesi, pazar, bir de yaz tatillerinde derse gidiyorduk. Daha sonra kardeşim İbrahim’le Rizeli Beyazıt müderrisi Hafız Asım Bilalzade’den aynı biçimde okumaya başladık. Kumkapı Ortaokulunun yedinci sınıfında iken Mustafa Gümülcineli ile tanıştım ve tek başıma ondan okumaya devam ettim. Beyazıt Askeri Gülhane Hastanesinin

akşam namazına gelen tıp öğrencileri hem ilkokulda, hem de ortaokulda iken derslerime çok yardımcı oluyorlardı. Sınıflarımı birincilikle bitirip iftihar listesine geçiyordum. Bu dersler modern bilimleri anlamamda bana çok yardımcı oldu. Hele geometri hocam ile matematik hocamızın haftalık alıştırma ları beni çok yetiştirdi.

Ortaokuldan sonra liseye gitmedim. Okulda birinci olmak beni çok yordu. Lisede o sıkıntıyı çekmemek için dışarıdan imtihanla bitirmeye karar verdim ve Mustafa Gümülcineli'den okumaya devam ettim. Onun felsefeye düşkün olması ile ben istediğimi bulmuş oldum ve sevindim.

İstanbul medreselerinde tarih boyunca geleneksel öğretimle ilgili kitaplarla yetinmeyerek başka kitapları özellikle felsefe, kelam ve düşünmeye ait eserleri alıyor, okuyordum. Mustafa Gümülcineli bekardı, bütün ömrü kütüphanelerde geçmişti. Derste herhangi bir âlim veya kitabın adı geçtiğinde onun hakkında gereken bilgiyi ve olayları anlatırdı. Onları defterime kaydeder, gelip Beyazıt'taki kitapçılarda onları arar, bulur ve alırdım. Bağdat'a gitmeden önce bir oda kitaplığım vardı. 1947'de Bağdat Külliye-tuş-Şeria dekanı Hacı Hamdi Azami İstanbul'a geldi. Kemal Işık ve M. Emin Saraç ile beraber kendisinden İşaguci mantık kitabını okuduğumuz felsefe hocası Mahmut Cevdet'in¹ Bağdat'tayken hocası olan dekanla görüştük. Bizi Bağdat Külliye-tuş-Şeria'sında okumaya davet etti.

1948'de ramazan ayında bayramı beklemeden Kemal Işık'la Bağdat'a gittik. Hazırandı, fakülte açılmamıştı. Dekan Hacı Hamdi Azami hem usulcü hem de kelamcı idi. Küçük özet bir kelam kitabı vardı, onu evinde bize okutuyordu. O kitapta iki şey dikkatimi çekti.

Birincisi, kitapta mutezile adı geçince ona muhalif mezhep demişti. Oysa İstanbul'da mutezileyi 'dalle' (sapık) yani cehennemlik

1. Mahmud Cevdet Irak Türklerindendi.

mezhep olarak okumuştuk. Muhalif mezhep demek, bizim gibi bir meşru mezhep demektir. Altmış sene sonra Türkiye’de hâlâ dalle (sapık) mezhep diyenler var.

İkinci önemli olan konu ise ilim tanımı idi. İlme üç türlü anlam verilmişti. 1) İlim denir malum (bilinen) kastedilir; 2) ilim denir hal (değişen) durum kastedilir; 3) ilim denir meleke (ilmi özümsemiş, ilimde derinleşmiş) kastedilir.

Bağdat’ta iki sene lise (ilkokul altı yıl idi) dört yıl da fakülte olmak üzere altı yıl kaldım. Fakülte derslerimin dışında aşağıda sıraladığım ünlü hocalardan bazen her gün bazen gün aşırı dersler okudum. Bu derslere kardeşim İbrahim de gelirdi. O da İstanbul’da aynı ortaokulu bitirmişti. Emced Zehavi, Muhammed Kızılcı, Takiyuddin Hilali, mantıkçı Süleyman Efendi, İmam Azam Cami imam ve hatibi Abdulkadir Hatip.

1956’da yedek subaylığı bitirip Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine asistan oldum. Hocam Faslı Profesör Muhammet Tavit Tanci idi. Tam istediğim bir hoca idi. Felsefeye ve İslam’a yeni anlayış getirmeye taraftardı.

Eskilerin anladığından başka şekilde anladığım şu ayet tam anlamı ile Allah’ı anlatıyor ve isteyenin isteğine göre yol gösteriyor.

“Allah sapkınlığı isteyeneye yol verir, doğruyu dileyene yol gösterir.”²

Yüce Allah benim istediğim yönde gitmemde bana yardım etti. O’na şükürler ve övgüler!

Allah rahmet etsin Tanci bey hocam, doktora tezi olarak bana “Kur’an’a Göre İman Esaslarının Tespiti ve Müdafaası” adlı konuyu verdi. Diğer tefsir ve hadis konularında da tezleri hep ilk temellendirmelere göre verirdi. Böylece İslam’ın ilk zamanlarında nasıl anlaşıldığını, ilk kültür ve bilgi temelinden başlamanın önemini öngörürdü.

2. İbrahim 14/4.

Tezime nasıl bir yöntemde başlayacağım konusunda okuyor ve düşünüyor, okuduklarımı Tanci beyle tartışıyordum. Sonunda, iman esaslarını tespit etmek için Kur'an'ı baştan aşağı tarayarak iman kelimesinin kullanımlarını gözden geçirmeye karar verdim.

Kur'an'ın iman kelimesini üç şekilde kullandığını gördüm:

1. İnanılmasını emrettiği nesneler.
2. İnanılmasını övdüğü nesneler.
3. İnanılmasının inkâr edilmesini küfür saydığı nesneler.

Kur'an inanılmasını emrettiği nesneleri bazen tek olarak bazen çift olarak ve bazen üçü bir arada olarak zikrettiği gibi bazen de hepsini yani beşini bir arada anarak imanın esaslarını kesin olarak açıklamıştır.

“Ancak, iyi olan Allah'a, sonraki güne, meleklerle, kitaba ve peygamberlere inanandır.”³

Bu ayet iman esaslarını böylece temele koyduktan sonra inananların yapması gereken işleri ve eylemleri, çekilen sıkıntıları ve zorlukların nasıl aşılması gerektiğini de anlatmaktadır. Ancak önce beş temel ilkeye inanmayı esas olarak göstermektedir.

“Kur'an'a Göre İman Esaslarının Tespiti ve Müdafaası” kendine özgü bir tez olarak işlenmiştir. Tespit de müdafa da Kur'an'a göre olacaktır. Bu da Hz. Peygamber'in son vahyi alması ile sınırlı idi. Burada kaynak sadece akıl ve arapça idi. Kur'an arapça olarak indirildiği için ilk olarak Arapların onu nasıl anladıklarını ortaya koymak gerekiyordu. Kur'an'ın indiği zamandaki arapçayı çok iyi bilmek yani yalnızca dili bilmek yeterli değildi. Bir Arap gibi onun vurgusunu içselleştirmek, bilinçlenmek önemli idi. Bağdat'ta fakültede Hüseyin Fahri adında bir sınıf arkadaşım vardı. Yatılı olan fakültede sıralama alfabetik olduğu için her yerde yan yana düşüyorduk. Ailesi ve kendisi de şair idi. Kırk defter yazılı şiir koleksiyonu vardı. Bana onlardan kasideler seçer verirdi, ben onları

3. Bakara 2/177.

gece on ikiden sonra ezberlerdim, ertesi gün de teneffüs de bana açıktı. Böylece yirmi bin beyit ezberledim. Arap şairlerinin şiirde kullandıkları kelimeleri eleştirirdim. H. Fahri eleştirilerimi beğenirdi. Ayrıca, Mısırlı hafızların içinde öyle okuyanları vardı ki, okudukları zaman sanki Kur'an yeniden vahyolunuyor duygusu içinde olurdum.⁴

Tanci bey hocam da arapçanın filolojisini çok iyi biliyordu. Tezimi beraber okurken bir ayete verdiğim manayı beğenmedi. Nereden aldın, dedi. Zemahşeri'nin Keşşaf'ından⁵, dedim. Tekrar baktık, gerçekten Keşşaf'ta öyle idi, bu da yanlış dedi. Tefsirleri aradık, yalnız Taberi'de olan manayı doğru buldu. Keşşaf'ın verdiği anlam kültürün kelimeye yüklediği idi, Bedevi Araplar onu bilmezlerdi. Taberi tefsiri öz arapça anlamına dayanıyordu.⁶

Tezimde beş iman esasını açıkladıktan sonra "Kadere iman" başlığını koymadım. "Kader Sorunu" diye başlık koydum. Çünkü "Kadere iman" başlığı koysam ve içinde kaderin olmadığını söylesem, kimse anlamazdı ve dikkat etmezdi. Zira kadere iman başlığı koyup içinde kadere inkâr eden ifadeleri ya da kafaları karıştıracak saçma, çelişik ifadeler kullandıklarını biliyordum ve hala da kullanılmaktadırlar. Başlıkta kadere iman dedikten sonra içeriğine önem veren kalmıyor.

Kur'an'da kader kelimesi ve birçok türevleri kullanılıyor, ancak türemişlerin hiçbiri imanla ilgili değildir. Kader kelimesi ve türevleri evrenin maddi ve sosyal ölçümleme kanunlarını (sünnet-i ilahiye) anlatıyor. İnsanın özgür iradesiyle ilgili ve alakalı değildir.

Doktora jürimde Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken, İstanbul Üniversitesi Arapça Kürsüsü başkanı Prof. Dr. Ahmet Ateş ve hocam Prof. Muhammet Tanci vardı. İmtihan sonunda H. Ziya Ülken

4. Bazı Türk hafızlarının Arapların şivelerini taklit etmeleri hoşuma gitmiyor.

5. Zemahşari Mutezile ve Türk olduğu halde arapçada senet sayılırdı.

6. Sonradan ben de Taberiye dayanarak 108. surede "venher" kelimesinin kurban kesmek olmadığını gördüm ve Kur'an'ı türkçeye öyle çevirdim.

bana şu soruyu sordu: “Sen İman Esaslarını Kur’an’a göre ortaya koydun, bizi şimdi Kur’an’ın indiği bin dört yüz yıl önceki duruma geri götürmek mi istiyorsun?”

Dedim ki: “Kur’an indiği zaman ortaya koyduğu inanç esaslarını en arı ve sağlam bir şekilde ortaya koyup temellendirerek zamanımıza sağlam bir şekilde katıksız olarak getirip insanlara atılım verecek surette anlatmaktır. Kur’an geçmişe dönük olanları eleştirir, kendisi geleceğe yönelik olarak bilgilendirmeyi yapar. Kur’an ölümlü bir insanın kitabı olmayıp ölümsüz, ezeli ve ebedi Allah’ın kitabı olduğu için her zaman canlı ve hayat verici olarak elimizdedir.”

Bağdat İlahiyat Fakültesinde öğrenciliğimde de şunu söylemiştim. Kur’an’ı küçük düşürmek için, Muhammed çok zeki idi, Kur’an’ı kendi yazdı, diyenler, yağmurdan kaçarken doluya tutuluyorlar. Çünkü Kur’an’ı küçültürken Muhammed’i tanrı yapıyorlar. Zira Kur’an Allah’tan başka birinin kitabı olamaz. Tanrı konuşursa Kur’an gibi konuşur. Kur’an Allah’ın kitabı olduğunun mücadelesini kendi içinde veriyor, başkasının savunmasına bırakmıyor.

Bu açıklamayı teze uyguladığım yöntemi burada da uygulayarak bitiriyorum. Yalnız iki ay kadar önce tam tezden elli yıl sonra, İstanbul’da birkaç gençle sohbet ederken, biri bana şu soruyu sordu. Kader yoktur, dediniz, yerine ne koydunuz? Ukalalık yapar gibi zekâ oyunu ile yoktur, yokun yerine ne konur, boş kalır, der demez, aklım devreye girdi. Hemen, evet, kader yoktur, onun yerine özgür iradeyi koydum ve bu cevabı vermek, ne kadar isabetli oldu. Zaten herkesten, özellikle öğrencilerimden hep soru sormalarını, sorgulamalarını isterim. Bazen sordukları sorulara öyle cevaplar aklıma geliyor ki, öyle bir bilgiye sahip olduğumu bilmezdim ve aklıma da gelmezdi. Şimdi bu genç arkadaşın sorusu ne kadar iyi oldu ve önemli bir boşluğu doldurdu. Kaderin olduğu yerde özgür irade olmaz. Özgür iradenin olduğu yerde kader yoktur.

Kaderin varlığı hem insanlığı hem de vahyi ilahiyi temelinden yok eder, insanı hayvan gibi sorumsuz yapar.

Doktora tezimi 1961 de bastım. Üsküdar müftüsü dostumdu. Bana mektup yazdı, kadere bir açıklama getirmemi istedi. Kendisine nasıl bir açıklama yapmak gerekiyorsa sen bana yaz, ben de ona göre yazayım diye cevap verdim. İkinci yazısında benim daha iyi yapacağımı yazdı. Ben de bir sayfalık bir açıklama yaparak kadere iman olmadığını daha çok pekiştirdim. İstanbul'a gidince sözle de anlatınca, doğru ama bunu halka anlatmamalı deyince, doğru ise niye halktan saklamak gereksin, halk da doğruyu bilsin ona göre sorumlu olsun, cevabını verdim.

Bugün elli yıl sonra bazı ilahiyat profesörleri fakültelerde kadere iman bulunmadığını söylediği halde Diyanet kadere iman yazılmayan kitabı basmıyor. Milli Eğitimde de kadere iman olmayan kitap basılmıyor. Oysa hadisçi bir arkadaş da hadiste kadere iman olmadığını doktorasında açıklamıştır.

Kadere iman var demek, insanın özgür iradesi yoktur demektir. Allah'ın onun alnında yazdığından başka bir şey yapamaz demektir. İnsanın bütün işlerini Allah yapar demek, Allah'a iftiradan başka bir şey sayılmaz. Bütün müslümanları asırlarca perişan eden sorumsuzca davranmalarının sebebi bu yanlış inançtır. Bu yanlış inancın cezasını çekiyorlar. Memlekette ve İslam dünyasında bu kadar akıl almaz bozuklukların ve bozgunculukların baş nedeni kadere inanmanın getirdiği sorumsuzluk duygusundan başka bir şey değildir.

Putperest Arapların kader inancı üçüncü hicri (10. m.) asırdan sonra müslümanlara hâkim oldu:

“Allah'a ortak koşanlar, “Allah dileseydi, atalarımız ve biz ortak koşmaz ve hiçbir şeyi haram kılmazdık” diyecekler. Onlardan öncekiler de öyle demişlerdi de azabımızı tatmışlardı. De ki: “Bize karşı ortaya koyabileceğiniz bir bilginiz var mı? Siz ancak sanıya

uyuyorsunuz ve siz sadece yaklaşık değerlendirmede bulunuyorsunuz.” De ki: “Üstün delil Allah’ındır, dileyseydi hepinizi doğru yola iletirdi.”⁷

Burada putperestlerin kendi suçlarını Allah’ın dilemesine bağlayarak, kendilerinin ve atalarının sorumlu olmadıklarını iddia etmelerine Kur’an şu cevapları veriyor:

1. Ataları suçlarının cezasını çekti. Eğer Allah’ın dilemesine göre yapsalardı, sorumlu olmaz ve ceza görmezlerdi. Suçları kendi iradeleriyle yaptıkları için cezalandırıldılar. Aynı şekilde kendileri de cezalandırılacaklar.

2. Eğer bu konuda bir bilginiz varsa karşımıza çıkarın görelim. Siz ancak saniya uyuyor ve tahmin ediyorsunuz. Bu da bilimi ifade etmez.

3. Güçlü kanıt Allah’ındır. Allah dileyseydi, yani Allah iradesini kullansaydı, hepinizi doğru yola koyardı. Doğru yolda olmadığınızdan ötürü Allah sizin için iradesini kullanmadı; Allah dileyseydi O’nun dileği dışına çıkamazdınız. Allah’ın dileğini yerine getiren ceza almaz, ödül alır. Öyle ise insan yaptığını kendi dileğiyle yapar ve yaptığından sorumludur.

Hız. Osman’ı isyancılar istifaya çağırıldıklarında, Allah’ın bana giydirdiği bu kürkü (halifelik) ben kendim çıkarmam demesi putperestlerin yanlışının aynısı değil midir? Onu Allah ona giydirdi ki, altı kişi onu seçti ve altı kişi giydirdi. Yanlışının cezası da kötü oldu. Emeviler de aynı putperestlerin inancına dayanarak, Allah bizi halife yaptı ve siz de halksınız demediler mi? Kur’an bunları reddeden ayetlerle doludur. Hız. Peygamber’den sonraki İslam dünyasının çıkmazı kader inancını yerleştirip sorumlu olmayı insanların zihninden silmesindedir.

23.6.2009, Ankara

7. En’am 6/148, 149; Nahl 16/35.

ÖNSÖZ

İslam felsefesi asistanı olmadan önce, İslam felsefesiyle uğraşmayı düşünmüştüm. Allah'ın büyük bir lütfu olarak bu düşüncemi gerçekleştirme fırsatına nail oldum. Asırlar boyunca İslam düşüncesinin donuklaşıp kalmasının İslam dini ile bağdaşır bir tarafı bulunmadığını sezmiş olmam bende bu isteği yaratmıştır.

Bana göre İslam dünyasının ilerlemesi İslamiyetin esaslarının iyi bilinmesi ile mümkün olabilecektir. Zira İslam dininin bir adı da 'Hak Din' dir. O, zamana ve mekâna bakmadan Hakk'ı alır, onu müdafaa eder ve hatta din edinir.

Bu sebeple İslam dininin Kur'an'a göre esaslarını tespit etmek, bu esasların Kur'an tarafından müdafaasının nasıl yapıldığını, bunun için nasıl bir metot takip edildiğini ortaya koymak gerektiğine inanıyorum. Hocam Prof. Muhammet Tanci'nin de tavsiyesi ile "Kur'an'da İman Esaslarının Tespiti ve Müdafaası" şeklinde tespit etmiş olduğumuz doktora tezimin üzerinde çalışmaya bu düşüncelerle başladık.¹

1. 1960 yılında yaptığımız bu çalışma güncelliğini koruduğu için, aslında dinin ana kaynağı Kur'an'a dayalı çalışmalar her zaman geçerlidir ve en azından araştıracının anlayışını ve soruna çözüm getirme tarzını belirlediği için önemini bir örnek olarak sürdürür.

GİRİŞ

Temasta bulunduğumuz İslam toplumlarında, bilhassa içinde yaşadığımız toplumda, İslam dinini ilgilendiren türlü davranış ve hareketlere şahit olmaktadır. Dini işler hakkında bilen, bilmeyen herkesin haklı ve haksız sözler sarf ettikleri, görüşler ileri sürdükleri vakıası çeşitli tepkilere yol açmaktadır. Din bir taraftan müdafa edilmesi gereken yerde hücumla uğramakta, diğer taraftan dinle ilgisi olmayan bazı hususlar dinin esaslarındanmış gibi gösterilmektedir. Herhangi bir kimsenin kendine ait görüşü üzerinde titizlikle durularak dinin esasları unutturulmaktadır.

Dinin esaslarını ortaya koymak ve dinle ilgisi olmayan hususları kolayca fark edebilmek için şüphesiz dinin iman esaslarını Kur'an'dan tespit etmek gerekirdi. İşte bu konuyu ele alırken, İslam toplumunun bu ihtiyacını karşılamayı gaye edinmiştik.

Böylece tezimizin adı "Kur'an'da İman Esaslarının Tespiti ve Müdafaası" olarak tespit edilince, bizi iki fikir uzun uzun

düşündürdü. Evvela aklımıza gelen, bu esasları tespit ettikten sonra tefsirleri, kelam kitapları ile milel ve nihâl kitaplarının ilgili yerlerini okuyup bu esaslar hakkında çeşitli mezhep ve fırkaların görüşlerini sıralayarak konuyu işlemek, gösterdikleri delilleri münakaşa ederek bir sonuca varmaktır. Bu yol kolaydı. Buradaki zahmet ileri sürülen görüşleri çeşitli kitaplardan derlemek ve bunlar arasında kuvvetli görülen tarafı desteklemektir.

İkinci yol ise, bu mezhep ve fırkalar teşekkül etmeden önceyi, İslâm kaynağı olarak sadece Kur'an'ı almak ve Hz. Peygamber'e gelmeye başladığı andan ölümüne kadar süren müddet içinde iman esaslarının vahye göre nasıl anlaşıldığını ortaya koymaktır. İşte asıl zor olan bu yoldur. On dört asrın biriken gelenek, görenekleri ve gelişen görüşlerinin tesirinden kurtularak Kur'an'ın indiği asra inip ve o vaktin görüşü ile iman esaslarını anlamaya çalışmak pek güçtür. Zira o asrın anlayışına ve zihni seviyesine dair bize ulaşan eserlerin hepsinin İslâm'a ve Kur'an'a dair izahları Hz. Peygamber'in ölümünden sonra meydana gelen türlü tesirlerin altında olduğu görülmektedir. Ancak Kur'an'ın asrına yaklaştıkça eserler üzerindeki tesirlerin azaldığı, müelliflerin daha hür ve serbest davrandıkları ve Kur'an'a rahatça nüfuz ettikleri eserlerinden anlaşılmaktadır. Bize kadar gelen eserler mezheplerin doğmaya başlamasından sonra telif edildikleri için bunların en eskilerinde de mezhep cereyanlarına rastlanmaktadır. Bu eserlerin içinde Kur'an'ın indiği zamana uygun olan ile zamanla ortaya çıkan anlayışları birbirinden ayırarak bunlardan istifade etmeyi düşündüm. Fakat tesirlerinde kalmamak amacı ile onların ışığı altında hareket etmenin güçlüğü anladım.

Bu durum karşısında hangi yolu seçeceğimi hocama danıştım. Hocam, zor olmakla beraber ikinci yolu takip etmenin gerektiğini ve zaten tezin adının da bunu belirttiğini ifade ettiler. Böylece tezimin mahiyetini ortaya koyduktan ve onu meydana getirirken nasıl bir yol takip edileceğini umumi olarak belirttikten sonra,